

ESKİGEDİZ (KÜTAHYA) İSABEY CAMİİ

ESKİGEDİZ (KÜTAHYA) İSABEY MOSQUE

Türkan ACAR¹

Öz

İsabey Camii, Kütahya/Eskigediz beldesinde, İsmetpaşa Mahallesi'ndedir. Kentsel Sit sınırları içerisinde yer alan İsabey Camii (Bodur Camii), Bursa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından 02.07.1992 tarih ve 1945 sayılı karar ile korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilmiştir. Yapının restorasyonu, 2008 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yapılmıştır. İsabey Camii, fevkanı bir camidir. Yapı, alt katındaki odalar, ahşap tavanlı bir harim, son cemaat yeri ve minareden meydana gelmektedir. Yapının dış beden duvarları sıvalı ve boyalıdır. Harim ve son cemaat yeri alaturka kiremit kaplı kırma bir çatı ile örtülüdür. İnşa kitabesi olmayan cami, 16. yüzyıla tarihlenmektedir. İsabey Camii'nde harim, Ege ve Karadeniz bölgesinde sıklıkla uygulanan ahşap tavanlı, bağdadi kubbelidir. Bezeme repertuarı olarak oldukça sade bir düzenlemeye sahip olan yapı kırsal mimarinin tipik örneklerinden biridir. Çalışmada, yerinde incelenen İsabey Camii'nin plan ve mekan kurgusu, Sanat Tarihi metodolojisiyle tanıtılmış ve Anadolu'da Türk döneminde inşa edilmiş camiler içerisindeki yerleri tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kütahya, Eskigediz, İsabey Camii, Cami, Kubbe.

Abstract

Isabey Mosque is located in İsmetpasa District of Kütahya/Eskigediz. The İsabey Mosque (Bodur Mosque), which is located within the boundaries of the Urban Site, has been registered by the Bursa Regional Council for the Conservation of Cultural and Natural Property as a cultural asset to be protected by the decision no. 1945 dated 02.07.1992. The restoration of the building was carried out in 2008 by the General Directorate of Foundations. İsabey Mosque is a two-storey mosque. The building consists of rooms on the lower floor, a harim with wooden ceilings, a final communion area and a minaret. The outer walls of the building are plastered and painted. The place of harim and the last congregation is covered with a roof that is covered with alaturka tiles. The mosque, which does not have an inscription, is dated to the 16th century. Harim in the İsabey Mosque is a vineyard-vaulted dome that is frequently applied in the Aegean and Black Sea regions. The structure, which has a very simple arrangement as a decoration repertoire, is one of the typical examples of rural architecture. In this study, the plan and space fiction of the İsabey Mosque, which was examined on site, was introduced with the Art History methodology and their place in the mosques built during the Turkish period in Anatolia were discussed.

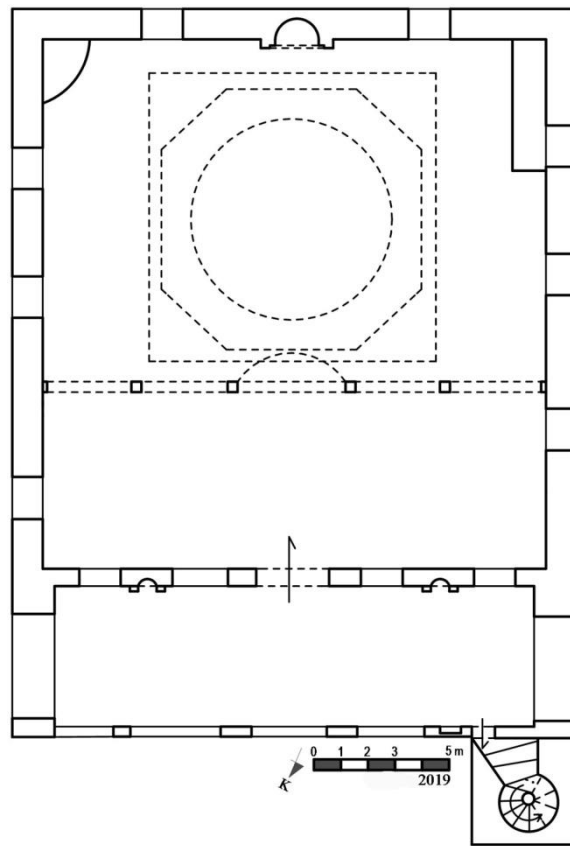
Keywords: Kütahya, Eskigediz, İsabey Mosque, Mosque, Dome.

¹ Doç.Dr., Uşak Üniversitesi, turkan.acar@usak.edu.tr, Orcid: 0000-0003-4357-8411

Giriş

Eskigediz Merkezde, İsmetpaşa Mahallesi'nde, 19L 1 Ada, 384 Pafta, 1 Parselindedir. Kentsel Sit sınırları içerisinde yer alan İsabey Camii (Bodur Camii), Bursa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından 02.07.1992 tarih ve 1945 sayılı karar ile korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilmiştir. Yapının koruma grubu, Kütahya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 25.09.2010 tarih ve 606 sayılı kararı ile 1. Grup yapı olarak belirlenmiştir. Yapının restorasyonu 2008 yılında, Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yapılmıştır. İsabey Camii, İsfendiyaroğlu Yakup Bey'in oğlu İsabey tarafından yaptırılmıştır (2003-2010 Restorasyonlarımız: 644).

İsabey Camii, fevkani, ahşap tavanlı, bağdadi kubbeli camilerdendir. Cami, alt kattaki odalar, kareye yakın planlı harim, ahşap tavanlı son cemaat yeri ve minareden meydana gelmektedir (Çizim 1). Yapının dış beden duvarları sıvalı ve boyalıdır. Harim ve son cemaat yeri alaturka kiremit kaplı kırma bir çatı ile örtülüdür.

Çizim 1. İsabey Camii. Plan².

Caminin minaresi, son cemaat yerinin kuzeybatısındadır. Kare kaide kabayonu ve moloz taş cinsleri ile pabuç ise kesme taşlarla inşa edilmiştir. Silindirik gövde, şerefe ve petek ise ahşaptır. Silindirik formlu petek kurşun kaplı konik bir külah ile örtülüdür. Minareye son cemaat yerinin kuzey duvarının batı ucunda yer alan giriş açıklığı ile ulaşılmaktadır. Kütahya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun yapı ile ilgili arşiv fotoğraflarında³ ve Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün 2003-2010 yıllarında gerçekleştirmiş olduğu restorasyon çalışmalarını yayımladığı kitapta yer alan fotoğrafta, minarenin kürsüden itibaren yıkık olduğu görülmektedir (2003-2010 Restorasyonlarımız, 2011: 644). Pınar, yapının restorasyon öncesi,

²Çizim ve fotoğraflar yazara aittir.

³Kütahya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü personeline yardımlarından dolayı teşekkür ederiz.

2004 yılına ait fotoğraflarını yayınlamıştır (Pınar, 2017: 180). 2008 yılındaki restorasyon çalışması ile minare kaidesi onarılmış ve silindirik gövde yeniden inşa edilmiştir.

Fotoğraf 1-3. İsabey Camii. Kuzeybatı, Doğu ve Kuzey Cephe (09.02.2019).

Son cemaat yeri kuzey cepheden dışarıya dört kemer gözü ile açılmaktadır. Ahşap desteklerle taşınan kemerlerin şekli yarım yuvarlaktır. Kemer gözleri camekanlarla kapatılmıştır. Son cemaat yerinin doğu ve batı duvarları da büyük boyutlu birer pencere ile dışarı açılmaktadır. Neredeyse tüm duvarı kaplayan pencereler de yarım yuvarlak kemerlidir. Son cemaat yeri çıtalı ahşap tavan ile örtülmüştür. Son cemaat yerinin giriş aksı dışında kalan doğu ve batı kısımları sekilerle yükseltilmiştir.

Fotoğraf 4-5. İsabey Camii. Son Cemaat Yeri (09.02.2019).

Son cemaat yerinin güney duvarı simetriktir. Ortada harime girişi sağlayan kapı, kapının iki yanında ise aralarında birer dış mihrap bulunan ikili pencere sistemi yer almaktadır. Dikdörtgen formlu giriş açıklığı, iki kanatlı ahşap kapı kanatlarına sahiptir. Kapının geometrik süslemeleri künde-kari tekniğindedir. Alt kottaki iki pencerenin ve üst kotta yer alan pencerelerin doğramaları ve ahşap pervazları yenilenmiştir. Yarım daire formlu dış mihraplar birer yuvarlak kemerli kavsara ile örtülüdür. Duvar yüzeyinden taşıntı yapan mihrap çerçeveleri ahşap doğramalarla kaplanmıştır. Mihraplarda herhangi bir bezeme öğesi yoktur.

Fotoğraf 6-7. İsabey Camii. Son Cemaat Yeri ve Harim Girişi (09.02.2019).

Son cemaat yerinin güney duvarındaki giriş açıklığı ile harime girilmektedir. Harimin kuzey duvarında, ahşap konstrüksiyonlu bir kadınlar mahfili yer almaktadır. Mahfil ikisi doğu ve batı duvarlarına bitişik dördü serbest olmak üzere altı ahşap ayak ile taşınmaktadır. Mahfilin orta kesiminde, harime doğru uzanan bir balkoncuk bulunmaktadır. Mahfile, harimin kuzeybatı köşesinde yer alan ahşap merdiven ile çıkılmaktadır.

Fotoğraf 8. İsabey Camii. Harimin Kuzey Duvarı ve Kadınlar Mahfili (09.02.2019).

Harimin doğu ve batı duvarlarında alt kotta üçer, üst kotta ise ikişer pencere, güney duvarında da alt ve üst kotta ikişer pencere açıklığına yer verilmiştir. Alt sıra pencereleri boyuna dikdörtgen, üst sıra pencereleri ise yarım yuvarlak kemerlidir. Alt ve üst sıra pencerelerinin pervazları ve doğramaları ahşaptır.

Fotoğraf 9. İsabey Camii. Harimin Güney Duvarı (09.02.2019).

Harim güney duvarında yer alan mihrap nişi yarım daire profilidir. Niş, çeyrek küre şekilli bir kavsara ile örtülüdür. Kavsara bir sıra mukarnas sırası ve silmelerle kademelendirilmiştir. Mihrap çerçevesi ve tepeliği ahşap malzeme ile kaplanmıştır. Dini içerikli kitabe kısmında Latin rakamları ile 1936 tarihi verilmiştir.

Harimin güneybatısında yer alan ahşap minber künde-kari tekniğindedir. Yan aynalıktaki altıgenlerden gelişen geometrik kompozisyon sonsuzluk prensibinde verilmiştir. Merdiven korkuluğunda, çok çenekli çiçek, rumi ve kıvrım dallardan meydana gelen bitkisel bordür, köşk aynalığında da dikey ve yatay şekilde verilmiş dikdörtgen formlar yer almaktadır. Süpürgelik kısmındaki sağır kemerler ise dekoratif dilimli kemerlidir. Minber kapısı üzerindeki kitabe ise “Besmele”, “Kelime-i Tevhid” ve Arapça rakamlarla “1947” rakamları verilmiştir.

Harimin güneydoğu köşesinde yer alan vaaz kürsünün ahşap korkulukları dört bölmeye ayrılmıştır. Her bölme silmelerle kare şeklinde kademelendirilmiştir. Kare kartuşların içerisine de eşkenar dörtgenler/baklava motifleri yerleştirilmiştir. Yeşil ve kahverengi renklerle boyanan mahfilin kapısının üzerinde, iki tane de babası vardır.

Fotoğraf 10-11. İsabey Camii. Minber (09.02.2019).

Fotoğraf 12. İsabey Camii. Vaaz Kürsüsü (09.02.2019).

İsabey Camii'nde harim ıtalı düz ahşap tavan ile örtülüdür. Tavan önce kare sonra sekizgen bir okertme ile kademelendirilmiş ve merkeze de bağdadi bir kubbe yerleştirilmiştir. Kubbenin içi sıvanmış ve kireç badana ile boyanmıştır.

Fotoğraf 13. İsabey Camii. Harimin Ahşap Tavanı ve Bağdadi Kubbesi (09.02.2019).

Değerlendirme ve Sonuç

İnşa Malzemesi ve Teknik: İsabey Camii'nin alt kat duvarları yatay ahşap hatıl ve moloz taşlarla yığma sistemde inşa edilmiştir. Derzler 2008 yılındaki restorasyon çalışmaları ile yenilenmiş, ahşap hatıllar emprenye edilmiştir. İsabey Camii'nin harim katının beden duvarları ise bugün sıvalı ve boyalıdır.

Plan ve Mekan Kurgusu:

Ahşap tavanlı bağdadi kubbeli ve fevkani kuruluşlu İsabey Camii, harim, son cemaat yeri, minare ve alt kattaki odalardan meydana gelmektedir. İsabey Camii fevkani bir camidir. Alt kattaki odalara batı cepheden iki, doğu cepheden ise beş giriş açıklığı ile ulaşılmaktadır. Odalardan batıdakilerin ikisinin doğudakilerin ise üçünün kapısı kapalı olduğu için içerlerine girilememiştir. İçerisine girebildiğimiz doğudaki odaların ahşap parke döşemeleri, duvar sıva ve boyaları 2008 yılındaki restorasyon çalışmaları ile yenilenmiştir.

Eskigediz beldesindeki camilerin pek çoğunda fevkani plan şeması uygulanmıştır. Beldede yer alan Eminağa Camii (1925) (ocuk okuma odası ve gasilhane), Salur Camii (H.1277/M.1860) (tuvalet ve gasilhane), Kadırağa Camii (1911) (tuvalet ve abdest alma yeri) ve Ahşap Mescit de (XIX. yüzyıl sonları) (depo) fevkani bir kuruluşa sahiptir⁴. Kütahya kent merkezinde yer alan Sultanbağı Çatalçeşme (Ahi Arslan) Mescidi (XVIII. yüzyılın ikinci çeyreği) (alt katı amaşırlık), Saadet (Saadettin) Camii (XIII. yüzyılın ilk yarısı) (sakahane ve

⁴Yapılar yerlerinde incelenmiştir.

dükkanlar), Kaditler Camii (1835) (dükkanlar), Cedit (Yenimahalle) Mescidi (XVI. yüzyıl sonları, XIX. yüzyıl başı) (bodrum) ve Molla Bey Camii (1855-56) (dükkanlar ve koridor) de fevkani kuruluştadır (Altun, 1981-82: 265, 270-274, 279-281, 284-285, 316-321, Plan, 19, 23, 25, 29, 34b, Res. 19, 23, 25, 33).

Fevkani camiler sadece beldedeki ve Kütahya kent merkezindeki küçük ölçekteki yapılarda uygulanmakla kalmamış bu plan tipi büyük kentlerde ve Klasik dönemde Mimar Sinan tarafında inşa edilen merkezi planlı camilerde de uygulanmıştır. İzmir’de Başdurak Camii’nde depo ve dükkanlar, Şadırvanlı Camii’nde çarşı, Kestanepazarı Camii’nde depo ve dükkanlar, İkiçeşmelik Camii’nde mektep, Salepçioğlu Camii’nde mektep ve medrese (Arık, 1971: 142-151, 101-113, 192-201, 162-184; Aktepe, 1973: 4-5, 91-152, 177-212; Ersoy, 2002: 281-293), Menderes Gölcükler Camii (R.1318/M.1902) Kuran Kursu (Acar, 2011: 54-62, Şek.1-2, Res.68) olarak kullanılırken; İstanbul-Azapkapı Sokollu Camii/Sokullu Mehmet Paşa Camii (1578), İstanbul Eminönü Rüstem Paşa Camii (1561-62) ve İstanbul Fatih Mesih Paşa Camii/Mesih Mehmet Paşa Camii (1585) alt katları dükkan ya da depo şeklinde kullanılan fevkani kuruluşa sahip merkezi planlı camilerden bazılarıdır (Öz, 1997: 7-8, 101-102, 116-117, Res. 71-74, 80-82, ; Kuran, 1988: 199-202; Kuban, 2007: 322-326). Fevkani kuruluştaki camilerde genellikle dükkan, sıbyan mektebi ya da depo şeklinde kullanılan alt katlar, kubbemsi tonoz ya da kagir bir tavan ile örtülüdür. İsabey Camii’nin alt katındaki odalarda ise ahşap kirişli volta tavan uygulanmıştır. Kaynaklarda alt kattaki odaların 1940 yıllarında kil ve tuz deposu olarak kullanıldığı belirtilmektedir (Eskigediz: 9).

Yukarıda da belirtildiği gibi İsabey Camii, ahşap tavanlı camiler grubundadır. Çıtalı ahşap tavanın merkezine bir bağdadi kubbe yerleştirilmiştir. Kubbenin içi sıvalıdır. Örtünün doğrudan harim duvarlarına oturduğu ahşap tavanlı camiler ve ahşap tavanlı olup merkezine genellikle bağdadi bir kubbenin yerleştirildiği camiler, Anadolu cami mimarisinde Ege ve özellikle Doğu Karadeniz bölgesinde yaygın bir kullanım alanı bulmuştur. Yalancı kubbe gibi tanımlamalara da sahip olan bu örtü sisteminde tavanın merkezindeki kubbenin dışında harim, genellikle düz bir tavan ile örtülüdür. Anadolu’da ahşap kubbeye sahip yapılar, XVI. yüzyılın sonlarından itibaren dini ve sivil mimaride karşımıza çıkmaktadır. Ahşabın diğer malzemelere oranla dayanıksız olması, daha erken tarihli ahşap kubbeli yapıların günümüze ulaşmasını engellemiştir. Mimar Sinan’ın inşa ettiği İstanbul Takkeci İbrahim Ağa Camii (M.1590-91) (Kuran, 1986: 34) ve Mudanya-Halil Ağa (Eski) Camii (1643-44) (Ötüken-vd., 1986: 458-460, plan s. 510) günümüze ulaşabilen ahşap kubbeli camilerin ilk örnekleri arasındadır⁵.

Uşak kent merkezinde yer alan Kara Ali Camii (H.975/M.1567-68), Yılanca Camii (1692), Yamanlarlı Camii (1891-92), Çakaloz Camii (19.yüzyıl ortaları-20. yüzyıl başı) ve Cinibiz Camii (1906) (İnce, 2004: 28-29, 32-33, 36-38, 40-41, 43-44, Şek.4, 6, 8, 12, 104, Res. 4, 4a-4f, 6, 6a-6f, 8, 8a-8f, 10, 10a-10d, 12, 12a-12e); merkez köylerden Taşkonak Köyü Camii (tarih belirtilmemiş) ve Çardaklı Camii (tarih belirtilmemiş) (Uşak, 2007: 183-184); Eşme ilçesi Takmak Köyü Camii (H.1193/M. 1779) (Uşak, 2007: 190); Karahallı ilçesi Kavaklı Köyü Camii (1873-74) (Uşak, 2007: 193) ve Kırkyaren Köyü Camii (1895-96), Sivashlı ilçesi Hacım Köyü Camii (16. yüzyıl sonu), Hanoğlu Köyü Camii (1810-11), Kökez Köyü Camii (1735) (Uşak, 2007: 194, 197-199), Akarca Köyü Camisi (H.1293/M.1876-77) (Gürsoy, 2017: 1001-1014, Çiz. 1, Fot.5) ve Yayalar Köyü Camii (1881-82); Ulubey ilçesi Camikebir Mahallesi Çarşı Camii (1788-89), Emirler Mahallesi Ömer Efendi Camii (1791-92) ve Gedikler Köyü Camii (19. yüzyıl) (Uşak, 2007: 200, 201, 203, 206) enine dikdörtgen plan şemasındadır ve harim düz ahşap tavanlıdır. Bu ahşap tavanlı camiler dışında Uşak kent merkezinde yer alan Ali Ağa Camii (1845), Karağaç Camii (19. yüzyılın ikinci yarısı), Zincirli Camii (19. yüzyıl sonları) ve Hacı Zeybek Camii (Tarih belirtilmemiş) (İnce, 2004:

⁵Ahşap kubbeli sivil mimari yapıları için bkz. (Eldem, 1984; Eldem, 1969: 287-298, 335-357).

30-31, 38-39, 45, Şek.5, 9, 13, Res. 5, 5a-5f, 9, 9a-9e, 13, 13a-13c) merkez köylerden Bozkuş Köyü'nde yer alan Bozkuş Camii (1890-91), Banaz ilçesi, Yeşilyurt Köyü Camii'nin (Osmanlı son dönemi) (Uşak, 2007: 179, 186) ahşap tavanların merkezine Aktaş Camii'nde de olduğu gibi birer bağdadi kubbe yerleştirilmiştir.

Ahşap tavan ve bağdadi kubbe uygulaması pek çok bölgede uygulanmıştır (Şahin, 2013: 71-89). Soma Hızır Bey Camii (M. 1791-92) (Arık, 1973: 10-22); Balıkesir Edincik Ulu Cami (M.1382) (Türkiye'de Vakıf Abideler, 1977: 34); Artvin Borçka-Muratlı Köyü Merkez Camii (M. 1845) (Erken, 1983: 766); Hopa-Orta Hopa Camii (XIX. yüzyıl sonları) (Erken, 1983: 769); İzmir Çeşme Köyü Camisi (15. Yüzyıl) (Ünal, 1988: şek.1); Bergama Kulaksız Camisi (M.1803) (Ersoy, 1989: 62, Şek.19); Bademli Kılıczade Mehmet Emin Ağa Camisi (M. 1811) (Kuyulu, 1994: 146-158); Kütahya Kal'a-i Bâlâ Camii (H.779/M.1377-78) (Uysal, 2006: 176, Şek. 25); Burhaniye'deki Hasan Ağa Camii (H.1172-M.1758-59), Şahinler Köyü Camii (25 Cemazi-ye'l ahir 1313/M. 13 Kasım 1895) ve Ağacık Köyü Camii (H.1327/M.1909-1910) (İrkin, 2006: Res. 33, 142, 203); (Samsun Ahşap Camiler, 2011); Muğla'da yer alan Ulu Cami (H.745/M.1344), Şeyh Camisi (Onarım 1246/1830-31), Şahidi Camisi (H.1286/M.1870), Pazar Camisi (H.1258/M.1842-43), Saburhane Camisi (19. Yüzyıl ortaları), Kurbanzade Camisi (19. Yüzyıl ortaları) (Çakmak, 2013: 23, 78, Şek.1, 3, 5, 8, Res.7, 39, 59, 65-66, 86); Balıkesir Burhaniye Ağacık Köyü Camii (1325/1907) (Sözlü, 2014: 498, Foto.7); Rize Gülbahar Mahallesi Büyük Camii (ilk inşa M. 1660/ yeniden inşa 1931) (Çalık-vd., 2013:76; 2016: 190-192, Şek. 1-4); Artvin Hopa Sundurma Mahallesi Camisi (19. yüzyıl) (Erken, 1983: 767-68; Çalık-vd., 2016: 193-195, Şek. 5-8); Eskişehir Günyüzü Kuzören Köyü Camii (20. yüzyıl başları) (Şahin Çelik-Dişli, 2017: 616-17) ve Artvin Oruçlu Köyü Camii (H.1325/M.1907) (Başkan, 2018: 201-2014 (14) örnekler arasında sayılabilir.

Eskigediz'de yer alan Eminağa Camii (1925), Salur Camii (H.1277/M.1860), Kadırağa Camii (1911) ve Ahşap Mescit (XIX. yüzyıl sonları); Kütahya kent merkezinde yer alan Sultanbağı Mahallesi Hisaraltı (Dükkancık) Mescidi (XVI. yüzyıl sonları), Çatalçeşme (Ahi Arslan) Mescidi (XVIII. yüzyılın ikinci çeyreği), Özbek Camii (XVIII. yüzyıl sonu), Ali (Alo) Paşa Camii (ilk yapı 1796-97), Ahırardı Camii (Dilsizoğlu Hacı İbrahim) (XIX. yüzyılın ikinci yarısı), Saadet (Saadettin) Camii (XIII. yüzyılın ilk yarısı), Kaditler Camii (1835), Küpecik Camii (1911-12), Bülbül (Yakup Çavuş) Mescidi (XIX. yüzyıl başları), Deveyatağı Mescidi (XIX. yüzyıl başları), Cedid (Yenimahalle) Mescidi (XVI. yüzyıl sonları-XIX. yüzyıl başı), Sultanbağı Mescidi (XIX. yüzyılın ilk yarısı), Ahi Evren (Hacı Evren) Mescidi (XVI. yüzyıl sonları, yenileme 1917), Molla Bey Camii (1855-56) ve Şeyh Salih Tekke/Mescidi (1854) düz ahşap tavanlıdır (Altun, 1981-1982: 264-274, 279-287, 316-321, 355-356, Plan 18-23, 25-30, 34b, 41, Res. 18-23, 25, 26a, 27-28, 30, 33, 40).

Ahşap tavanlı camilerdeki ahşap/bağdadi kubbeler, birer kubbe görünümünde olsalar da daha ziyade dekoratif özelliktedirler. Bu tarzda inşa edilen kubbeler duvarlara oturmadıkları halde kullanıldıkları malzeme gereği, hafif olduklarından genellikle dikey taşıyıcı elemanlara da ihtiyaç duymamaktadırlar. Bununla birlikte, bazı bağdadi kubbeli camilerde kubbenin dört destekli merkezi planlı camilerde de olduğu gibi harimin ortasında serbest dört destek üzerine oturduğu örneklerde bilinmektedir.

Kubbenin destekler üzerine de oturduğu örnekler arasında: Burhaniye Hasan Ağa Camii (H.1172/M.1758-59) (İrkin, 2006: Res. 33); Göçbeyli Merkez Camii (XIX. yüzyıl) (Bayrakal, 2007: 4-5, Şekil 1, Foto.15, 25); Eğridere Çarşı Camii (H.1211/M.1796-97-H.1323/M.1905-1906) (Özgür Yıldız, 2008: Res. 9-10); Konya'da Kapı Camii (ilk inşa H. 1069/M.1658-yeniden inşa H.1285/M.1868) ve Çaybaşı Burhan Dede Camii (H.1286/M.1870) (Altın, 2009: Çiz. 31, Foto. 165-166, 178-179); Gürcistan/Hulo Ghorcomi Camii (H.1320/M.1902-1903) (Seçkin, 2018a: 470, Fig.4, 6-7, 15-19); Gürcistan/Acara Keda Bölgesi'ndeki Uchkhiti Camii (19. yüzyıl sonu-20. yüzyıl başı), Zunduga Camii (18. yüzyılın

son çeyreği), Kveda Agara Camii (ilk inşa 1765-yeniden inşa 1780), Gegelidzeebi Camii (tarih belirtilmemiş, yeniden inşa 19. yüzyıl sonu) ve Tskhmorisi Camii (H.1304/M.1886-87) (Seçkin, 2018b: Plan 1, 2-3, 6, 9-10, Res.4, 14, 30, 50, 59) sayılabilir.

Harimin kuzey cephesinde ahşap konstrüksiyonlu bir kadınlar mahfili bulunmaktadır. Mahfil güneyde mihraba doğru, balkon gibi yarım daire şeklinde taşıntı yapmaktadır. Eskigediz'de Kurşunlu Camii (1549) ve Salur Camii (H.1277/M.1860), Kütahya kent merkezinde yer alan Molla Bey Camii (1855-56) (Altun, 1981-82: 316-321, Plan 34b, Res. 33) gibi pek çok yapıda mahfillerde balkon uygulamasına gidildiği görülmüştür.

Balkon şeklinde taşıntı yapan mahfil örnekleri arasında; Uşak kent merkezindeki Kurşunlu Camii, Karaağaç Camii, Zincirli Camii (İnce, 2004: Res. 7b, 9a, 11), Merkez Kılcan Köyü Camii (tarih belirtilmemiş), Banaz ilçesi, Merkez Çardaklı Camii (Osmanlı dönemi), Eşme ilçesi Takmak Köyü Camii (H.1193/M. 1779), Karahallı İlçesi Merkez Ulu Cami (H.1278/M.1861-62) ve Kaykılı Köyü Eski Cami (H.1336/M.1917-18) (Uşak, 2007: 181, 184, 190, 191, 192), Sivaslı İlçesi Akarca Köyü Camisi (H.1293/M.1876-77) (Gürsoy, 2017: 1001-1014, Fot.4, 9), Ulubey İlçesi Camikebir Mahallesi Ulu Cami (H.1201/M.1786-87) (Uşak, 2007: 205); Sandıklı Ulu Cami (H.780/M.1378), Simav Ulu Cami (H.958/M.1551) (Uysal, 2006: 170, Res.150, 151, 153); Samsun/Çarşamba-Ordu Köyü Camii (1420), Kavak-Bekdemir Camii (1596), Çarşamba-Porsuk Köyü Camii (1859-60), Salıpazarı-Alan Köyü Camii (1957) (Samsun Ahşap Camiler, 2011: 33, 50, 95, 110); Muğla'da yer alan Ulu Cami (H.745/M.1344), Kurşunlu Camisi (onarım H.1270/M.1853-54), Şeyh Camisi (Onarım 1246/1830-31), Şahidi Camisi (H.1286/M.1870), Pazar Camisi (H.1258/M.1842-43), Saburhane Camisi (19. yüzyıl ortaları), Kurbanzade Camisi (19. yüzyıl ortaları) (Çakmak, 2013: 25, Şek. 1, 3-5, 8-9, Res. 8, 19, 42, 58, 66, 87, 93) ve Artvin Hopa Sundurma Mahallesi Camisi (19. yüzyıl) (Çalık-vd., 2016: 193-195, Şek.7-8) gibi yapılar sayılabilir.

Süsleme Özellikleri: İsabey Camii'nde ahşap süsleme vardır. Süslemeler, harimin kapı kanatlarında, minber ve vaaz kürsüsündedir.

1470

Harimin kapısı iki kanat ve bir biniden meydana gelmektedir. Her kanat üç bölüme ayrılmıştır. Üst ve alt bölümler, üçer adet dikine dikdörtgen kartuşa sahiptir. Ortada ise merkezde bulunan dikdörtgen baklavayı çevreleyen geometrik süsleme mevcuttur. Bini süslemesiz, boydan boya yivli, düz bir hattan meydana gelmiştir. Son restorasyonda üretilen kapı kanatları gerçek künde-kari tekniğinde imal edilmiştir⁶. Tire Kazanoğlu Cami (XV. yüzyıl ortaları) pencere kanatlarında, üst ve alt panolar ile orta panolarda, gerçek künde-kari tekniğinde (Gürsoy, 2005: 56-62, Res. 57, 59-60, Şek. 56-57, 59-60, 62, 67-69), Tire Lütfü Paşa Camii (XVI. yüzyıl başları) yapının doğu cephesi üzerinde bulunan dolap kapakları, gerçek künde-kari tekniğinde (Gürsoy, 2005: 87, Res. 99, Şek. 108), Manisa Aynı Ali Cami (XVI. yüzyıl) yapının kuzey cephesi üzerinde yer alan kapı kanatları, üst panolarda (Gürsoy, 2005: 127, Res.138) da benzer geometrik süslemelere sahiptir.

Ahşap minberin yan aynalıkları altıgünden gelişen, sonsuzluk prensibinde verilmiş geometrik kompozisyonludur. Köşk aynalığı ise farklı boyutlarda, yatay ve dikey dikdörtgenler ve kare formlarla oluşturulmuştur. Minber yan aynalığı ve köşk aynalığı gerçek künde-kari tekniğindedir. Merdiven korkuluğu ise çok çenekli çiçek, rumi ve kıvrım dallardan meydana gelen bitkisel bir bordür içermektedir. Bordür sekiz kollu bir geometrik motif ile başlamakta ve bitmektedir. Süpürgelik kısmında ise yatay ve dikey silmelerle beş kare bölüm oluşturulmuş ve güneyden başlayarak ilk dördüne sağır dekoratif dilimli kemerler işlenmiştir. Minber kapısının kemeri de dilimlidir. Kemerin üst kısmında dini içerikli kitabe panosu ve 1947 tarihi yer almaktadır. Altıgen formlu süslemeleri Ürgüp, Damse Köyü Taşkın Paşa Camii'nin ahşap minber şebekesinde (Demiriz, 1977: 64; Oral, 1962: 64-66; Öney, 1969-70:

⁶Künde-kari tekniği ve diğer ahşap teknikleri için bkz. Oral, 1962: 23-77; Öney, 1969-70: 135-149; Başkan, 1985: 20-24.

145, Res.10), Konya Alaeddin Camii ahşap minber şebekesinde (Demiriz, 2000: 23) ve Ankara Kızılbey Camisi ahşap minber korkuluklarında (Öney, 1969-70: 144, Res.9) da görmek mümkündür.

Harimin güneydoğu köşesinde yer alan vaaz kürsünün ahşap korkulukları, kazıma tekniğinde, silmelerle kare şekilli dört kartuşa ayrılmış ve her bir kartuş içerisine eşkenar dörtgen/baklava motifi işlenmiştir. Vaaz kürsüsünün kapısının üzerine de iki tane baba yerleştirilmiştir. Benzer minber örneğini Eskigediz'deki bir diğer ahşap tavanlı cami olan Eminağa Camii'nde de görmek mümkündür (Foto. 14).

Fotoğraf 14. Eskigediz Eminağa Camii. Vaaz Kürsüsü.

Tarihlendirme: İsabey Camii'nin inşa kitabesi yoktur. Yapının beratında 1600 yılında inşa edildiği ve mimarının da “Hasan Usta” olduğu belirtilmektedir. Eskigediz Belediyesi'nin hazırlamış olduğu tanıtım kitapçığında ise yapının yapım yılı olarak 1530 yılı verilmiştir. Aynı yayında İsa Bey'in aynı mahalleye cami dışında medrese ve köprü de inşa ettirdiği, caminin 1909 yılında bir onarım geçirdiği, 1918 yılındaki Koca Yangın'da caminin yandığı, hayırseverler tarafından yeniden inşa edildiği bilgileri ile birlikte, Gediz'de 1970 yılında gerçekleşen depremde duvarlarının çatladığı, minaresinin yıkıldığı ve 2009 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restore edildiği verileri bulunmaktadır (Eskigediz: 9).

Sonuç olarak, fevkani kuruluşlu İsabey Camii, ahşap kapı kanatları ve minberi dışında bezeme repertuarı olarak oldukça sade bir düzenlemeye sahiptir. Yapı, Eskigediz, Kütahya ve pek çok şehirde de uygulanan ahşap tavanlı ve bağdadi kubbeli bir camidir. Ege ve Karadeniz bölgesinde sıklıkla görülen bağdadi kubbeli cami geleneğinin kırsaldaki tipik ve özel örneklerinden biridir. Bu da geleneksel ahşap tavanlı cami tipinin sadece büyük kentlerde değil kırsalda da tercih edildiğini göstermektedir. Çalışmamızda İsabey Camii, Sanat Tarihi metodolojisi ile tanıtılmaya çalışılmıştır. Eskigediz'deki dini ve sivil mimarlık örneklerinin tanıtımlarının çoğalmasında bu yapıların korunmaları ve farkındalıklarının artması sağlanacaktır.

Kaynakça

Acar, Türkan, (2011), *Menderes'teki Türk Eserleri*, İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.

Aktepe, Münir, (1973), Osmanlı Devri İzmir Camileri Hakkında Ön Bilgi, *Tarih Enstitüsü Dergisi*, S.3 (Ekim 1972), İstanbul, s. 177-212.

- Altın, Yusuf (2009). *Konya'daki Geç Dönem Osmanlı Camileri*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Altun, Ara, (1981-1982), Kütahya'nın Türk Devri Mimarisi "bir deneme", *Atatürk'ün Doğumununun 100. Yılına Armağan Kütahya*, İstanbul: Formül Matbaası, s. 171-700.
- Arık, Rüçhan, (1971), *Bazı Örnekleriyle Anadolu'da "Barok" Denen Camiler*, Ankara.
- Arık, Rüçhan (1973). *Batılılaşma Dönemi Türk Mimarisi Örneklerinden Anadolu'da Üç Ahşap Cami*, Ankara: AÜDTCF Yayınları.
- Başkan, Seyfi (1985). Türk Ahşap Sanatı, *Bilim, Birlik, Başarı*, S.45, s.20-24, Yaşar Holding A.Ş. Yayınları.
- Başkan, Seyfi (2018). Çoruh Barajları Suları Altında Kalan Tarihi Üç Caminin Taşıma ve Rekonstrüksiyon Uygulamaları Hakkında Bir Değerlendirme, *Vakıflar Dergisi*, Yıl: Haziran 2018, S: 49, s. 187-211.
- Bayrakal, Sedat (2007). Merkezi Plan Tasarımı ve Malzeme Özellikleriyle İlginç Bir Örnek: Göçbeyli (Bergama) Merkez Camii ve Restorasyon Önerileri, *Sanat Tarihi Dergisi*, Sayı: XVI/2 Ekim, s. 1-26.
- Çakmak, Şakir (2013). *Muğla Cami ve Mescitleri*, Muğla: Esin Basımevi.
- Çalık, İsmet-BAYRAKTAR, Alemdar-Türker, Temel (2013). Tarihi Yığma Yapıların Dinamik Karakteristiklerine Restorasyon Etkisinin Çevresel Titreşim Yöntemiyle Belirlenmesi: Rize Merkez Büyük Gülbahar Camisi Örneği, Hatay, 2. *Deprem Mühendisliği ve Sismoloji Konferansı (25-27.09.2013)*, *Bildiriler Kitabı*, s. 75-90.
- Çalık, İsmet-BAYRAKTAR, Alemdar-TÜRKER, Temel (2016). Tarihi Ahşap Çatılı Yığma Taş Camilerin Deneysel Dinamik Karakteristikleri, *Vakıflar Dergisi*, S: 45, s.189-207.
- Demiriz, Yıldız, (1977), "XIV. Yüzyılda Ağaç İşleri", *Yüzyıllar Boyunca Türk Sanatı*, (14. Yüzyıl), İstanbul, s. 61-71.
- Demiriz, Yıldız, (2000), *İslam Sanatında Geometrik Süsleme, Bir Envanter Denemesi*, İstanbul: Lebib Yalkın Yay.
- Eldem, Sedat Hakkı (1984). *Türk Evi Osmanlı Dönemi I-II*, TAÇ Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Eldem, Sedat Hakkı (1969). *Köşkler ve Kasırlar I*, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yayınevi, İstanbul.
- Erken, Sabih (1983). *Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, C. I, Ankara.
- Ersoy, Bozkurt (1989). *Bergama Cami ve Mescitleri*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Eskigediz Belediyesi Tanıtım Kitapçığı* (Tarih, basım yeri ve yazar bilgisi verilmemiştir).
- Gürsoy, Elif (2005), *Ege Bölgesi Camilerinde Kullanılan Ahşap Kapı ve Pencere Kanatları*, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Gürsoy, Elif (2017). Uşak İli Sivasslı İlçesi Akarca Köyü Camii, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 16, Sayı: 62, s. 1001-1014.
- İnce, Kasım (2004). *Uşak'ta Türk Mimarisi*, Isparta: Fakülte Kitabevi.

- İrkin, Özgür Mehmet (2006). *Burhaniye’de Türk Devri Eserleri*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, İslam Tarihi ve Sanatları Programı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Kuban, Doğan, (2007), *Osmanlı Mimarisi*, İstanbul: YEM Yayınları.
- Kuran, Aptullah (1986). *Mimar Sinan*, İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.
- Kuran, Aptullah, (1988), Mimar Sinan’ın Camileri, *Mimarbaşı Koca Sinan Yaşadığı Çağ ve Eserleri I* (Ed. Sadi Bayram), İstanbul: Dizergonca Matbaası, s.175-214.
- Kuyulu, İnci (1994). Bademli Kılıczade Mehmet Emin Ağa Camii (Ödemiş/İzmir), *Vakıflar Dergisi*, XXIV, 1994, s. 147-158.
- Kuyulu Ersoy, İnci, (2002), Salepçioğlu Ailesinin İzmir’e Katkıları ve Salepçioğlu Camii, *Uluslararası Sanat Tarihi Sempozyumu: Gönül Öney’e Armağan, Bildiriler (10-13 Ekim 2001)*, s. 281-293, İzmir: Ege Ü. Yayınları.
- Oral, M. Zeki, (1962). “Anadolu’da San’at Değeri Olan Ahşap Minberler, Kitabeleri ve Tarihçeleri”, *Vakıflar Dergisi*, V, Ankara, s. 23-77.
- Öney, Gönül, (1969-1970), Anadolu’da Selçuklu ve Beylikler Devri Ahşap Teknikleri, *Sanat Tarihi Yıllığı*, Sayı: 3, s.135-149.
- Ötüken, Yıldız-vd. (1986). *Türkiye’de Vakıf Abideler ve Eski Eserler*, C. IV, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- Öz, Tahsin, (1997), *İstanbul Camileri*, I-II, 3. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- 2003-2010 Restorasyonlarımız* (2011), Cilt II, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Özgür Yıldız, Şenay (2008). Eğridere ve Ömerler’de (Bulgaristan’da) Bilinmeyen İki Cami, *Sanat Tarihi Dergisi*, Sayı: XVII/I Nisan, s. 77-104.
- Pınar, Mehmet, (2017), *Çağlar Boyunca Gediz*, Eskigediz Belediyesi Kültür Yayınları-2-, 2. Baskı.
- ‘Samsun’ Ahşap Camiler (2011), Ed. Şenler Yıldız, Ankara: Sincan Matbaası.
- Seçkin, Selçuk (2018a). Farklı Plan Özellikleriyle Gürcistan/Acara Hulo Bölgesi’ndeki Ghorcomi Camii, *Mediterranean Journal of Humanities*, VIII/2, s. 463-478.
- Seçkin, Selçuk (2018b). Gürcistan/Acar Keda Bölgesi’ndeki Osmanlı Dönemi Camileri, *Turkish Studies*, Volume 13/18 Summer, p. 1133-1169, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.13655> ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY.
- Sözlü, Halil (2014). Balıkesir Burhaniye’de Ağacık Köyü Cami ve Tasvirleri, *Turkish Studies*, Volume 9/1 Winter, Ankara, s. 495-508.
- Şahin, Mustafa, (2013), Giresun İlindeki Bağdadi Kubbeli Camiler, *TÜBA-KED*, Sayı: 11, s. 71-89.
- Şahin Çelik, Esra-Dişli, Gülşen (2017). Bir Kırsal Dini Mimari Örneği Olarak Eskişehir, Günyüzü, Kuzören Köyü Camii ve Restorasyon Uygulamaları, *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication-TOJDAC*, Volume 7, Issue 4, s. 611-625.
- Türkiye’de Vakıf Abideler ve Eski Eserler*, (1972), C. 1-2, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları.

- Uşak Kültürel Değerler Yapı Envanteri* (2007). İzmir: T.C. Uşak Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.
- Uysal, Ali Osman (2006). *Germiyanoğulları Beyliğinin Mimarî Eserleri*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı yayınları.
- Ünal, Rahmi Hüseyin (1988). Çeşme Köyü Camisi (Çeşme/İzmir), *Arkeoloji-Sanat Tarihi Dergisi*, IV, İzmir, s. 117-123.